

80 ROKOV VEREJNÉHO ZDRAVOTNÍCTVA V BANSKEJ BYSTRICI (1943–2023)

V rokoch 2019–2021 prešlo verejné zdravotníctvo zaťažkavou skúškou. Pandémia covidu-19 vystavila zdravotníctvu aj všetkým úsekom verejnej správy a školstvu vysvedčenie, ako sme pripravení riešiť krízové situácie. Bolo tomu tak nielen na Slovensku, ale i v celej Európe a na celom svete. Hoci sa nerobili „ligové tabuľky“, ako obstáli jednotlivé regionálne úrady verejného zdravotníctva v tejto „súťaži“, verejné zdravotníctvo v tomto záťažovom teste obstálo. Samozrejme, že je a bude rozdielny pohľad niektorých skupín obyvateľstva na našu činnosť najmä z pohľadu očkovania, ale analýza tejto konkrétnej činnosti ešte čaká na zhodnotenie po dostatočnom časovom odstupe.

9. 9. 1943 je pre *Regionálny úrad verejného zdravotníctva (RÚVZ)* so sídlom v Banskej Bystrici dátum, odkedy môžeme sledovať vývoj novodobého verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici. Práve 9. 9. 1943 zriadila slovenská vláda nariadením č. 123/1943 *pobočku Štátneho zdravotne-sociálneho ústavu pre mikrobiológiu v Banskej Bystrici* spolu s:

- pobočkou pre mikrobiológiu v Prešove,*
- pobočkou pre balneológiu a klimatológiu v Piešťanoch a*
- pobočkou pre skúmanie potravín v Spišskej Novej Vsi.*

Pobočka Štátneho zdravotne-sociálneho ústavu pre mikrobiológiu v Banskej Bystrici bola predchodcom RÚVZ so sídlom v Banskej Bystrici. A pobočka Štátneho zdravotno-sociálneho ústavu v Prešove bola predchodcom RÚVZ so sídlom v Prešove.

Po rozpade Československa bola zákonom č. 101/1939 Sl. z. zo dňa 11. mája 1939 o Štátnom zdravotne-sociálnom ústave vytvorená inštitúcia, ktorá mala na starosti vtedajšiu organizáciu a výkon verejného zdravotníctva – *Štátny zdravotne-sociálny ústav v Bratislave*, ktorý je predchodcom dnešného Úradu verejného zdravotníctva Slovenskej republiky. Dátum 11. 5. 2023 bol dňom 84. výročia založenia inštitucionálneho verejného zdravotníctva na Slovensku.

Úspešná história Regionálneho úradu verejného zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici sa začala potom písať v pamätných dňoch Slovenského národného povstania, kedy nadporučík v zálohe, MUDr. Dionýz Blaškovič, na základe rozhodnutia povstaleckého velenia a zdravotníckej služby československej armády zriadil pre potreby povstaleckej armády *diagnostickú stanicu* v priestoroch bývalej a dnes už neexistujúcej kaplnky v starom nemocničnom areáli. Dionýz Blaškovič sa tak stal historicky prvým vedúcim predstaviteľom verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici.

Verejné zdravotníctvo v dnešnom ponímaní – ochrana, podpora a rozvoj verejného zdravia alebo v nedávnej minulosti hygiena, epidemiológia a mikrobiológia – netrpelo prílišnou pozornosťou a ústretovosťou vládnych a politických garnitúr, ale, naopak, v prípadoch mimoradných udalostí doň boli vkladané veľké očakávania! Napriek tomu verejné zdravotníctvo dokázalo svoju opodstatnenosť a osvedčilo sa v minulosti aj v súčasnosti a predstavuje pevnú súčasť zdravotníckeho systému Slovenskej republiky akceptovaného doma i v zahraničí.

Dôležité dátumy z pohľadu verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici:

- 9. 9. 1943 – pobočka Štátneho zdravotno-sociálneho ústavu pre mikrobiológiu v Banskej Bystrici (Vládne nariadenie č. 123/1943)
- 1944 – Štátna bakteriologicko-diagnostická stanica ako súčasť zdravotníckeho zabezpečenia počas Slovenského národného povstania, vedúci Dionýz Blaškovič
- 1945–1949 – pobočka Štátneho zdravotno-sociálneho ústavu, vedúci Ján Karolček
- 1949–1952 – Oblastný ústav hygieny, vedúci Pavol Greguška
- 1952 – Krajská hygienická stanica Banská Bystrica (KHS), Okresná hygienická stanica Banská Bystrica, Okresná hygienická stanica Brezno 1952–1960 (OHS)
  - Krajskí hygienici: Ján Bertan, Vojtech Cmarko, Tomáš Geist, Eleonóra Fabiánová
  - Mestská hygienička: Oľga Gáliková
  - Okresní hygienici v Brezne: Alexander Pestremenko, Jirina Dudková
  - Okresní hygienici v Banskej Bystrici: Vladimír Manica, Tomáš Geist, Ján Moravík, Ľubica Hettychová
  - Riaditeľ KHS: MUDr. Pavol Adámek
- 1990–2021 – Špecializovaný štátny zdravotný ústav – Regionálny úrad verejného zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici
  - Regionálni hygienici: Eleonóra Fabiánová, Cyril Klement, Zora Kľocová Adamčáková

- 1994 – začiatok kreovania národných referenčných centier (NRC) a špecializovaných pracovísk na RÚVZ so sídlom v Banskej Bystrici:
  - NRC pre hodnotenie vplyvu voľného ovzdušia a ovzdušia vnútorných priestorov nevýrobného charakteru na zdravie populácie, 1997
  - Informačné centrum pre bakteriologické (biologické) a toxínové zbrane, 2001
  - NRC pre hodnotenie osobnej expozície a zdravotného rizika, 1997
  - NRC pre pertussis a parapertussis, 1994
  - NRC pre toxoplazmózu, 1997
  - NRC pre pneumokokové a hemofilové nákazy, 2009
  - NRC pre laboratórnu diagnostiku v oblasti ľudského monitoringu, 2013
  - NRC pre surveillance a laboratórnu diagnostiku rickettsiôz, 2014
  - Špecializované pracovisko pre vírusové hepatitídy, 2000
  - Špecializované pracovisko pre diagnostiku *Clostridium botulinum* v potravinách a klinickom materiáli, 2017
  - Špecializované pracovisko pre peľový monitoring a peľovú informačnú službu, 2019
- 1. 2. 2018 – RÚVZ so sídlom v Banskej Bystrici sa stal výučbovou základňou Slovenskej zdravotníckej univerzity pre výučbu v pregraduálnej forme štúdia a v ďalšom vzdelávaní zdravotníckych pracovníkov v akreditovaných študijných odboroch *Verejné zdravotníctvo* a *Laboratórne vyšetrovacie metódy*.

Verejné zdravotníctvo v Banskej Bystrici si napísalo úspešný príbeh založený na práci všetkých pracovníkov, ktorí kedysi v našej inštitúcii pracovali. Ich úspešnej práci venujeme v krátkej budúcnosti publikáciu **80 rokov verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici 1943–2023**.

Autobiografická poznámka: V roku 1973 po promócii na Lékařské fakultě hygienické (dnes 3. lékařská fakulta UK) som nastúpil na základnú vojenskú službu. V priebehu 12 mesiacov som získal cenné skúsenosti, keď som po mesiaci strávenom v Hradci Králové so všetkými kolegami – absolventami z českých lekárskech fakúlt – chodil zastupovať atestujúcich lekárov-vojakov z povolania do útvarov Československej ľudovej armády. České Budějovice, Opatovice nad Labem, Panenský Týnec, Žatec, všetko útvary 7. armády Protivzdušnej obrany štátu, boli moje destinácie zastupujúceho hlavného lekára pluku. Zžil som sa s predstavou, že sa mi podarí dostať sa z „hygieny“ a budem pracovať v „kuratívne“.

Človek mieni a hlavný hygienik SSR MUDr. Štefan Calpaš menil a ja som nastúpil na Krajskú hygienickú stanicu v Banskej Bystrici. Po krátkej dobe som si uvedomil, že „medicína“ sa dá robiť aj na „hygiene“. MUDr. Štefan Calpaš takýmto spôsobom „zastabilizoval“ našu generáciu a ešte niekoľko generácií absolventov – lekárov pracujúcich vo verejnom zdravotníctve. Po roku 1989, kedy vo verejnom zdravotníctve bolo asi štyristo lekárov, je ich dnes necelá stovka. Pokiaľ chceme zachovať medicínsky pohľad na verejné zdravotníctvo, mali by sa okamžite prijať opatrenia vychádzajúce z dlhodobých skúseností lekárov pracujúcich vo verejnom zdravotníctve.

Prajem Regionálnemu úradu verejného zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici ďalšie úspešné roky vo svojej existencii.

prof. MUDr. Cyril Klement, CSc.

Literatúra:

1. Klement C a kol. Verejné zdravotníctvo: história, súčasnosť, analýza, stratégia, rozvoj. Banská Bystrica: PRO; 2019.
2. Klement C a kol. Verejné zdravotníctvo a jeho história v Banskobystrickom regióne v kontexte Slovenska. Banská Bystrica: PRO; 2016.